

zjawisko i nie może być inaczej, jeśli rzeczywiście prawo ma służyć człowiekowi, zarówno w jego osobowym, jak i społecznym wymiarze. Zatem na pytanie sformułowane w tytule ostatniego rozdziału: *Czy prawo naturalne ogranicza społeczeństwo?* odpowiedź może być tylko jedna: nie tylko nie ogranicza, ale pozwala mu się rozwijać zgodnie z jego naturalną celowością.

*Jadwiga Potrzeszcz
Katedra Teorii i Filozofii Prawa KUL*

Ks. Robert Bączek, *Recepcja uchwał Soboru Watykańskiego II oraz Kodeksu Prawa Kanonicznego w prawie partykularnym Kościoła łomżyńskiego*, Warszawa–Łomża 2010, ss. 470.

Na rynku wydawniczym ukazała się publikacja ks. R. Bączka o recepcji ustawodawstwa posoborowego w działalności pastoralnej Kościoła łomżyńskiego. Poruszone zagadnienie recepcji prawa zajmuje w kanonistyce ważne miejsce. Badania naukowe nad zjawiskiem recepcji w Kościele podjęło wielu wybitnych badaczy, wyjaśniając, na czym ona polega, jak należy ją rozumieć. Autor, powołując się na R. Sobańskiego i J. Krukowskiego, szeroko wyjaśnia pojęcie recepcji, cytując ich artykuły naukowe. Ponadto podał on przyczyny zajęcia się tym tematem, stwierdzając brak tego typu opracowania, które wypełniałoby lukę w prowadzeniu badań naukowych w tym zakresie. Wydaje się, że przynależność do diecezji łomżyńskiej także inspirowała autora do opracowania tego zagadnienia. Ponadto znajomość diecezji i dostępność materiałów źródłowych były dodatkową motywacją. Zakończony synod diecezji łomżyńskiej dodaje inspiracji, aby zająć się prawem partykularnym Kościoła łomżyńskiego.

Praca składa się ze wstępu, wykazu skrótów, pięciu rozdziałów i zakończenia, a także z obszernej bibliografii, podzielonej na źródła oraz na opracowania i literaturę pomocniczą. Słowo wprowadzające biskupa łomżyńskiego potwierdza, że ta praca jest cennym opracowaniem okresu posoborowego Kościoła łomżyńskiego: „Autor opracowania dokonał także oceny całego procesu recepcji uchwał Soboru Watykańskiego II i norm Kodeksu Prawa kanonicznego w ustawodawstwie diecezji, jak też ukazał perspektywy rozwojowe tej wspólnoty wierzących” (s. 13).

Rozdział pierwszy publikacji przedstawia uwarunkowania kanoniczno-społeczne Kościoła łomżyńskiego, z podziałem na okres przed Soborem Watykańskim II, soborowy i posoborowy. Jeśli chodzi o okres przedsoborowy, autor omówił kwestię ustanowienia Diecezji Łomżyńskiej, jej stan prawny, strukturę wewnętrzną oraz podał charakterystykę demograficzno-wyznaniową. W okresie soborowym i posoborowym autor wyróżnił sprawy dotyczące zmian terytorialnych granic diecezji, podał cha-

rakterystykę religijno-społeczną występującą w diecezji łomżyńskiej oraz problemy relacji Kościół–państwo. Rozdział ten stanowi podstawę i daje dobre światło na uwarunkowania erekcji i działalności Kościoła łomżyńskiego. Ponadto pozwala na powiązanie omawianego zagadnienia z kontekstem historycznym i problemami występującymi tego Kościoła partykularnego.

W obszernym rozdziale drugim autor omówił posoborową odnowę Kościoła łomżyńskiego w okresie od odnowy soborowej, aż do promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Rozdział ten został podzielony na trzy paragrafy, które ukazują dynamiczną odnowę Kościoła łomżyńskiego opartą na reformie posoborowej. Pierwszy paragraf nawiązuje do zawierzenia soborowej odnowy Kościoła w Polsce Najświętszej Maryi Pannie, szczególnie poprzez maryjne czuwanie, oddanie się w macierzyńską niewolę Maryi oraz akt oddania Maryi Matce Kościoła, a także inne inicjatywy maryjne praktykowane w społeczności lokalnej, wynikające z aktualnych potrzeb wspólnoty wierzących. Drugi paragraf tego rozdziału wskazuje na zmiany w instytucjach centralnych, takich jak kuria diecezjalna, rada kapłańska, rada duszpasterska, seminarium duchowne. Trzeci paragraf omawia promulgowane prawo partykularne diecezji łomżyńskiej, dotyczące zwłaszcza soborowej reformy liturgii, która wprowadziła język polski do liturgii oraz zadbała o właściwą formację liturgiczną, niezbędną we wprowadzaniu ducha soborowego. Następnie zostały ukazane realia duszpasterstwa parafialnego (budownictwo sakralne, erygowanie nowych parafii, powoływanie parafialnych rad duszpasterskich, przeprowadzanie wizytacji kanonicznych), informacje dotyczące życia religijnego wiernych (formy pobożności ukierunkowane na działalność apostolską, przepowiadanie słowa Bożego i katechizację), sprawy duchowo-materialne kapłanów (organizacja permanentnej formacji kapłanów w diecezji i uregulowania kwestii uposażania duchowieństwa) oraz odnoszące się do życia i pracy pastoralnej kapłanów, a także kwestie związane z zarządzaniem dobrami materialnymi Kościoła. Autor sięgnął w tym rozdziale do listów pasterskich Episkopatu Polski, encyklik posoborowych, wyakcentował pobożność maryjną w diecezji, partycypując w ogólnopolskim programie duszpasterskim, który włączył się w nurt recepcji soborowej. Omówił też reformę liturgiczną, akcentując prawidłowe przygotowanie do sakramentów św., i utworzenie Diecezjalnego Instytutu Pastoralnego. Ponadto skrupulatnie opisał wizytę kolędową i sposób przyjmowania ofiar. Zauważa się, że autor nie wykorzystał norm ustawodawstwa synodu łomżyńskiego, ale umieścił je w oddzielnym rozdziale poświęconym tylko synodowi.

W trzecim rozdziale autor wskazał na wpływ Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. na prawodawstwo Kościoła partykularnego w Łomży. W trzech obszernych paragrafach zarysował powstanie nowych instytucji diecezjalnych, takich jak: organy kolegialne, diecezjalna rada ds. ekonomicznych, kolegium konsultorów, rada biskupia, kapituła kolegiacka, trybunał *super rato* oraz organy jednoosobowe (wikariusz biskupi i ekonom diecezjalny), a także przedstawił zmiany w ich funkcjonowaniu. W paragrafie trzecim tego rozdziału ukazał normy biskupów diecezjalnych, wydane z inspiracji czy nakazu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., omówił zagadnienia dotyczące postęgi nauczania (w tym katechezy parafialnej i szkolnej) oraz sakramentologię (wyszczególniając w oddzielnych punktach Eucharystię, sakrament bierzmowania, pokuty i sakrament małżeństwa), sprawy związane z kwestią kierowania

życiem religijnym wiernych, a w szczególności normy odnoszące się do stowarzyszeń i ruchów kościelnych oraz diecezjalne ośrodki formacyjne dla kapłanów i osób świeckich, dzieło wspierania powołań kapłańskich, duszpasterskie odwiedziny kółkowe i pozostałe inicjatywy duszpasterskie. Oddzielnie zostały omówione przepisy dotyczące życia kapłańskiego, z uwzględnieniem formacji stałej, wypoczynku i innych szczegółowych przepisów. Ważne miejsce w tym rozdziale stanowi podział administracyjny diecezji, z wyszczególnionym zagadnieniem dotyczącym ustanowienia parafii, nowej struktury dekanalnej, powstania rejonów duszpasterskich i katechetycznych. W końcowej części tego rozdziału znajdują się sprawy związane z zarządzaniem majątkiem kościelnym, odnoszące się do różnego rodzaju funduszy (wspólnego, emerytalnego i stypendialnego), obrony życia, administracji dóbr parafialnych i stypendiów mszalnych oraz ksiąg intencji.

Czwarty rozdział książki związany jest z Pierwszym Łomżyńskim Synodem Diecezjalnym. Autor przedstawił szczegółowo zapowiedź zwołania Synodu, jego przygotowanie i przebieg. Ponadto omówił całe postępowanie związane z powołaniem komisji przygotowawczych, otwarcia, pierwsze schematy i sprawy związane z zawieszeniem prac synodalnych. Kolejne kwestie dotyczą okoliczności wznowienia prac synodalnych i etapów obrad synodalnych, m.in. prac powołanych komisji. W oddzielnym paragrafie autor przedstawił schematy synodalne, wyszczególniając w kolejności zeszyty synodalne, w których publikowano materiały synodalne, takie jak: liturgia, Wyższe Seminarium Duchowne, posługa i formacja kapłanów, duszpasterstwo rodzin, środki masowego przekazu, Caritas diecezji, katechezę, ruchy i stowarzyszenia, budownictwo sakralne oraz ekonomię diecezjalną jako uczestnictwo Kościoła w życiu społeczno-politycznym, sprawy związane z pracownikami świeckimi w parafii, a także końcową redakcję uchwał synodalnych. Oddzielny paragraf dotyczy statutów synodalnych, które odnoszą się do nowych dziedzin skodyfikowanego prawa partykularnego, formacji seminaryjnej, instytutów życia konsekrowanego, stowarzyszenia życia apostołskiego i instytutów świeckich, środków przekazu w służbie Ewangelii oraz uczestnictwa Kościoła w życiu społeczno-politycznym. Dalej omówione są znowelizowane przepisy Kościoła łomżyńskiego (dotyczące ruchów i stowarzyszeń kościelnych) oraz duszpasterstwo ogólne, rodzin, młodzieży, duszpasterstwo charytatywne Caritas diecezji łomżyńskiej, a także przepisy powtórzone i uzupełnione nowymi normami w sprawie formacji i posługi kapłanów, liturgii, posługi katechetycznej, dóbr doczesnych Kościoła, uposażenia kapłanów i świeckich pracowników parafii. Autor przedstawił też zarządzenia posynodalne, takie jak: normy dotyczące niektórych instytucji i urzędów diecezjalnych, przepisy regulujące sposób funkcjonowania niektórych instytucji i urzędów parafialnych, zarządzenia normujące kwestie kapłańskie, instrukcje regulujące życie religijne diecezji. Ten rozdział o synodzie łomżyńskim mógłby stanowić oddzielną pracę. Autor dokładnie opisuje w nim przebieg prac synodalnych, wyliczając nawet członków komisji (ale można było podać ich spis imienny w przypisie, by nie zakłócać głównej treści). Ponadto wypowiada się krytycznie na temat niektórych kwestii dotyczących duszpasterstwa i wskazuje na postulaty reformistyczne. Oddzielny rozdział o uchwałach synodalnych w pewnym zakresie stanowi powtórzenie treści przedstawionych już we wcześniejszych rozdziałach, choć ukazuje także różnice zachodzące w procesie recepcji soborowej. Ponadto

statuty synodu łomżyńskiego umieszczone w oddzielnym rozdziale tej publikacji stanowią dobre kompendium wiedzy o działalności synodalnej tej diecezji, przez którą dokonuje się działalność reformistyczna Kościoła partykularnego.

Piąty rozdział stanowi swoiste kompendium oceny procesu recepcji z ukazaniem przyszłej perspektywy pracy pastoralnej Kościoła partykularnego w Łomży. Autor podzielił go na trzy paragrafy, odnosząc się do kwestii literalnej recepcji doktryny soborowej, oceny kodeksowej reformy Kościoła łomżyńskiego oraz perspektywy rozwoju życia religijnego w tej diecezji.

Zakończenie publikacji zawiera całościowe podsumowanie recepcji soborowej i kodeksowej w diecezji łomżyńskiej. Autor zawarł w nim własne wnioski końcowe i przemyślenia ukazujące dalszą pracę pastoralną w tej diecezji.

Struktura recenzowanej książki jest jasna i logiczna. Omawiane zagadnienia, dotyczące recepcji uchwał Soboru Watykańskiego II i Kodeksu Prawa Kanonicznego w prawie partykularnym Kościoła łomżyńskiego, zostały ułożone w porządku chronologicznym. Autor umiejętnie połączył przedstawione informacje historyczne z diecezji łomżyńskiej z przyjęciem uchwał Vaticanum II. Oparł się przy tym na źródłach archiwalnych, nie ograniczając się tylko do suchej analizy przepisów prawnych, ale umiejętnie łącząc ich treści z nauczaniem Kościoła. Praca ukazuje nie tylko podstawy prawne działalności diecezji łomżyńskiej, lecz także uwarunkowania społeczne w różnych okresach historycznych, w których prowadzono działalność pastoralną.

Ks. Stanisław Tymosz

Katedra Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego KUL

Ks. Janusz M. C z e r s k i, *Liturgie Kościołów Wschodnich. Liturgia Kościoła bizantyjskiego, ormiańskiego i koptyjskiego*, Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2009, ss. 342.

Ojcowie Soboru Watykańskiego II nauczają, że „Instytucje Kościołów Wschodnich, ich obrządki liturgiczne, tradycje kościelne oraz porządek życia chrześcijańskiego cieszą się wielkim szacunkiem Kościoła katolickiego. W nich bowiem, jako odznaczających się czcigodną starożytnością, jaśniej to, co począwszy od Apostołów poprzez Ojców tworzy Tradycję, a co stanowi część objawionego przez Boga i niepodzielnego dziedzictwa Kościoła powszechnego [...]”¹.

---

¹ Sobór Watykański II, Dekret *Orientalium Ecclesiarum*, 1.